

Utan ben över stock och sten

- En studie om hur friluftslivsundervisningen ser ut
för rullstolsburna elever i tre skolor

Jenny Johansson

Lars Södergård

GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN

Examensarbete 46:2009

Lärarprogrammet 2007-2010

Seminariehandledare: Leif Yttergren

Examinator: Jane Meckbach

Sammanfattning

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur idrottslärare utformar friluftslivsundervisningen för rullstolsburna elever som går i klasser med icke rullstolsburna. Vi ställde följande frågor: Hur bedriver idrottslärarna friluftslivsundervisning i skolan samt vilka möjligheter och begränsningar finns det för rullstolsburna elever i friluftslivsundervisningen?

Metod

Vi har genomfört kvalitativa, semistrukturerade intervjuer med tre stycken idrottslärare på tre olika skolor. De intervjuade idrottslärarna undervisar eller har undervisat i idrott och hälsa i en klass där en rullstolsburne elev har ingått.

Resultat

De intervjuade idrottslärarna bedriver en relativt varierad friluftslivsundervisning där de rullstolsburna eleverna är med i friluftslivsundervisningen i det de kan, vilket är det mesta av nämnda undervisning. Lärarna menar att det största hindret är den eländiga terräng som skogen ibland kan bjuda. En av lärarna bedrev extra undervisning i friluftsliv för sin rullstolsburna elev så att denne skulle kunna nå målen. En annan lärare upplevde att han inte gjort tillräckligt för att erbjuda sin elev en fullgod friluftslivsundervisning och menade att hans utbildning inte förberett honom för den situationen. En tredje lärare beskriver dilemmat med att anpassa undervisningen för mycket, eftersom det då kan ha en negativ inverkan på kvalitén i undervisningen för de andra eleverna.

Slutsats

Det verkar inte vara möjligt för en rullstolsburne elev att delta fullt ut i friluftslivsundervisningen som den ser ut idag. Idrottslärarna har i två av fallen inte fått någon möjlighet till fortbildning, vilket är en begränsning enligt tidigare forskning. Med mer resurser och kunskap skulle friluftslivsundervisningen kunna göras mer rättvis för rullstolsburna elever.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Definitioner av centrala begrepp	2
1.1.1 Friluftsliv	2
1.1.2 Inkludering och Integrering.....	3
1.2 Bakgrund	5
1.2.1 Friluftsliv i kursplanerna	5
1.2.2 Inkludering och integrering i styrdokumentet	6
1.3 Forskningsläge	8
1.3.1 Friluftslivets värden.....	8
1.3.3 Friluftsliv i ämnet idrott och hälsa	10
1.3.4 Inkluderad idrottsundervisning	12
1.3.5 Rörelsehindrade elever i skolan	13
1.3.6 Sammanfattning av forskningsläget.....	16
1.4 Syfte och frågeställningar.....	17
2. Metod	17
2.1 Datainsamlingsmetod	17
2.2 Avgränsningar	17
2.3 Urval.....	18
2.4 Procedur	18
2.5 Reliabilitet	19
2.6 Validitet.....	20
2.7 Forskningsetisk diskussion.....	20
3. Resultat.....	20
3.1 Hur bedriver idrottslärarna friluftslivsundervisning i skolan?	20
3.2 Resultatdiskussion	22
3.3 Vilka möjligheter och begränsningar finns det för rullstolsburna elever i friluftslivsundervisningen?.....	23
3.4 Resultatdiskussion	26
4. Diskussion	28
5. Förslag på fortsatt forskning	29
Käll- och litteraturförteckning.....	31

Bilaga 1 Käll- och litteratursökning

Bilaga 2 Intervjuguide

1. Inledning

Friluftsliv för med sig många positiva effekter och många anser att det är en viktig del av tillvaron.¹ Friluftsliv är också ett av få moment i ämnet idrott och hälsa som är obligatoriskt för lärarna att ha med i sin undervisning, detta gäller såväl grundskolan som gymnasieskolan;² detta tyder på att det från Skolverkets sida anses som att undervisning inom friluftsliv är något särskilt viktigt. Man kan anta att friluftsliv såsom många uppfattar det, det vill säga att vara ute i skogen, är svårtillgängligt för personer med sådan funktionsnedsättning att de sitter i rullstol. Samtidigt är det orientering i skogsmiljö som är den vanligaste friluftslivsaktiviteten i skolan inom idrott och hälsa-undervisningen.³ Är det fortfarande friluftsliv om man flyttar orienteringen till stadsmiljö istället? Inte många skulle hålla med om det. Det är också svårt att med enbart orientering som friluftslivsaktivitet uppfylla alla målen för friluftslivsundervisningen enligt kursplanerna. Det står till exempel angivet att eleverna i slutet av skolår 9 ska kunna planera och genomföra vistelse i naturen under olika årstider.⁴ Vidare står det i kursplanen för ämnet idrott och hälsa:

Ämnet idrott och hälsa har ett brett innehåll. Ämnets kärna är idrott, lek och allsidiga rörelser utformade så att alla oavsett fysiska eller andra förutsättningar ska kunna delta, erhålla upplevelser och erfarenheter samt utvecklas på sina egna villkor.⁵

Frågan är alltså hur idrottslärarna gör för att alla elever ska få ta del av friluftslivsundervisningen. En rapport från Skolverket säger att många funktionshindrade elever blir "befriade" från skolidrotten eller friluftsdagar vilket rimmar illa med läroplan och skolans mål om en "skola för alla" och en inkluderande undervisning där alla ska ha möjlighet att utvecklas och känna delaktighet och gemenskap.⁶ Vi vill ta reda på hur idrottslärare resonerar kring hur friluftslivsundervisningen kan anpassas för elever som sitter i rullstol och

---

¹Karin Andersson, Mats Lindgren, Pär Lundgren, *Kund och intresseanalys*, 2005-03-31, s. 45.

² Skolverket, *Kursplan för Idrott och hälsa*, Grundskolan

³ Erik Backman, "Friluftsliv i grundskolan", i *Mellan nytta och nöje: Bilder av ämnet idrott och hälsa*, red. Håkan Larsson & Karin Redelius, (Stockholm: Idrottshögskolan, 2004 a), s. 182.

⁴ Skolverket, *Kursplan för idrott och hälsa*

⁵ Ibid.

⁶ *Tre magiska G:n: skolans insatser för elever med funktionshinder*, (Stockholm: Statens skolverk, 2001), s. 22.

inte på ett enkelt sätt kan ta sig ut i skogen. Hur arbetar man för att nå de kunskapsmål som finns uppsatta i kursplanen? Eller är det helt enkelt omöjligt att bedriva friluftslivsundervisning för rullstolsburna elever? Grundskoleförordningen erbjuder en möjlighet för läraren att under särskilda omständigheter bortse från vissa moment ifall denne anser att eleven inte kan klara av dessa på grund av sin funktionsnedsättning.⁷

Vi tror att det kan vara väldigt lärorikt att undersöka detta då det inte alls är omöjligt att vi i vår framtida lärargärning kommer att undervisa rullstolsburna elever. Ämnet friluftslivsundervisning inom idrott och hälsa för rullstolsburna är också tidigare utforskat, vilket gör att det finns ett stort behov att ta reda på mer om hur det kan se ut.

1.1 Definitioner av centrala begrepp

1.1.1 Friluftsliv

Genom historien har meningarna gått isär om hur begreppet friluftsliv ska definieras. Åsikter om skillnader mellan friluftsliv och den traditionella idrotten och om huruvida idrottsrörelsen ska klassas som en del av friluftslivet har föranlett många diskussioner. I en statlig idrottsutredning från 1969 gjordes ett försök till att integrera friluftsrörelsen i idrottsrörelsen, detta genom en gemensam definition som de båda skulle lyda under. Ett tydligt drag vad gäller dessa frågor är att friluftsrörelsen istället gick mot en mer självständig position och definierade sin egen syn på friluftsliv, då med en tydlig avgränsning mot idrott, tävling och prestation.⁸ Ett viktigt ställningstagande vid definitionen av friluftsliv är, enligt Backman, hur man väljer att beskriva naturens roll. Tidigare användes uttryck som ”utnyttjande” av naturen vilket idag tolkas som något negativt, numera pratar man istället om att ”vistas” i naturen.⁹

Sandell anser att för att kunna använda definitionen av friluftsliv i vidare diskussioner krävs att man tar hänsyn till och är överens om gränsdragningen runt vilka aktiviteter som räknas in. Först och främst bör friluftsliv bedrivas i ett relativt naturpräglat landskap. Som exempel på aktiviteter som han tycker hör friluftslivet till nämns kanotpaddling, segling, bergsklättring, fjällvandring, scouthajk, vandring i skog och mark, naturstudier, skidåkning, jakt, fiske, samt

---

⁷ Grundskoleförordningen (7 kap. 8§)

⁸ Backman, 2004 a, s. 175.

⁹ Ibid., s. 176.

bär och svampplockning. Det finns också aktiviteter som han menar hamnar i friluftslivets gränsland, bland annat turism, fritidshus, idrott, trädgårdsskötsel, camping, utförsåkning, motorbåts- och skoter åkning.¹⁰

Men att göra dessa gränsdragningar kan enligt Backman vara problematiskt då vi människor ”har olika preferenser för vad som skapar mening i ett utförande”.¹¹ Svenning ser också detta som en svårighet vid försök att definiera ett begrepp som friluftsliv. Missar man vid gränsdragningen riskerar man att få så vida och otydligt avgränsade definitioner att de blir obrukbara.¹²

Några som fått i uppgift att genomföra detta och sammanfatta en definition som idag också kommit att bli officiell för friluftsliv i Sverige är den så kallade Friluftsgruppen, en speciellt tillsatt grupp inom Kulturdepartementet. De har enats om följande: ”Friluftsliv är vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling.”¹³

Då vår avsikt inte är att bedöma huruvida de berörda lärarna verkligen undervisar i friluftsliv enligt någon speciell definition, så är det inte av betydelse för studien hur vi definierar begreppet. Vi vill få fram lärarnas åsikter och låta dem definiera vad friluftsliv är för dem i sin undervisning.

1.1.2 Inkludering och Integrering

Begreppet integrering växte fram mot slutet av 1960-talet som en då ganska radikal idé om att inte längre placera avvikargrupper på diverse institutioner, utan att istället låta dem vara en del av det övriga samhället.¹⁴ I skolans värld hade ordet innebörden av att man skulle flytta ut elever från så kallad specialundervisning och låta dem vara en del av klassen och ta del av den gemensamma undervisningen. Det praktiska utfallet blev dock oftast att enskilda elever som bedömdes ha diverse svårigheter placerades i en ”normal” klass och därefter beskrevs som

---

¹⁰ Klas Sandell, ”Begreppet friluftsliv – som en trebent pall”, *Argaladei: Friluftsliv en livsstil*, nr: 1/2003

¹¹ Erik Backman, ”Utövar ungdomar friluftsliv?”, *Svensk idrottsforskning*, (2004:4, b), s. 48.

¹² Stephan Svenning, *Rapport om ”Friluftsverksamheten i skolan”*, (Skolverket, 2001-03-08, Dnr 2000:807), s. 5.

¹³ Backman, 2004 a, s. 176.

¹⁴ Claes Nilholm, *Inkludering av elever ”i behov av särskilt stöd”*: vad betyder det och vad vet vi? (Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, 2006), s. 13.

integrerade.¹⁵ Det behövdes då ett nytt begrepp eftersom det gamla ansågs urholkat och ha förlorat sin ursprungliga betydelse.¹⁶ Inkluderingsbegreppet slog igenom efter ett Unesco-möte 1994 där Salamanca-deklarationen (för vidare förklaring av Salamanca se s.8) togs fram och har sedan dess mer eller mindre ersatt det gamla begreppet.¹⁷

Förespråkarna för begreppet inkludering menar att skillnaden mellan integrering och inkludering ligger i detta att:

[...] den avgörande skillnaden mellan, å ena sidan, inkludering, och å andra sidan, integrering, är att det förra innebär att helheten ska anpassas till delarnas beskaffenhet, medan det senare innebär att delarna ska passa in i en helhet som inte riktigt är organiserad utifrån delarnas egenskaper.¹⁸

Kajsa Jerlinder skriver i sin avhandling om rättvis idrottsundervisning att:

Inklusionstanken bygger på möjligheten att elever med många olika bakgrunder och förutsättningar ska undervisas i ett och samma klassrum. Inklusion och inkluderande pedagogik är sammankopplade med värderingen av alla barns erkännande och uppmuntrar mångfalden i klassrummet. I det inkluderande perspektivet sätts inte fokus på en specifik elevs särart och eventuella brister, utan undervisningen ska istället bedrivas utifrån den styrka som hela elevgruppens samlade förutsättningar och erfarenheter kan ge.¹⁹

Lise Vislie beskriver kortfattat i punktform vad inkludering är och inte är i en artikel som behandlar inkluderingsbegreppets framväxt. Där nämner hon till exempel att inkludering inte handlar om att fokusera på enstaka elever och erbjuda dem andra arbetsuppgifter och assistenthjälp. Inkludering är istället en process där skolan strävar efter se alla elever som

---

¹⁵ Ingemar Emanuelsson, "Integrering/inkludering i svensk skola", i *Integrering och inkludering*, red. Jan Tøssebro, (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 106.

¹⁶ Emanuelsson, s. 108.

¹⁷ Lise Vislie, "From integration to inclusion: focusing global trends and changes in the western European societies", *Eur. J. of Special Needs Education*, 18, (2003:1), s. 18.

¹⁸ Nilholm, s. 14.

¹⁹ Kajsa Jerlinder, *Rättvis idrottsundervisning för elever med rörelsehinder: dilemma kring omfördelning och erkännande*, (diss. Örebro: Örebro Universitet, 2005), s. 69.

individer och att begreppet är relevant för alla sorters skolor då det inom alla elevgrupper finns olika sorters behov.²⁰

Sammanfattningsvis kan man säga att inkluderingsbegreppet inte är helt okomplicerat och att det inte finns en enkel definition att använda. Man kan också diskutera huruvida begreppsbytet verkligen gjort skillnad då det förekommer uttryck såsom ”vi har 25 elever i klassen samt en inkluderad rullstolsburen elev”.²¹ Detta är alltså inget adekvat sätt att använda begreppet på utan använt så är det snarare ett tecken på elevens särställning inom klassen.²²

Vår slutsats blir således att inkludering inte är någon speciallösning för ett par enskilda individer i en klass utan mer är en beskrivning av ett tillåtande klimat i en undervisningsgrupp där allas rätt till utveckling och gemenskap är centralt.

1.2 Bakgrund

1.2.1 Friluftsliv i kursplanerna

I kursplanen för ämnet idrott och hälsa för grundskolan nämns friluftsliv vid ett flertal tillfällen och är även ett av få moment som nämns överhuvudtaget. Bland annat kopplas friluftslivet ihop med hälsa där det anses vara av stor betydelse:

Idrott, friluftsliv och olika former av motion och rekreation har stor betydelse för hälsan. Barn och ungdomar behöver därför utveckla kunskaper om hur kroppen fungerar och hur vanor, regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv förhåller sig till fysiskt och psykiskt välbefinnande.²³

Ämnet ska också ge kunskaper i form av erfarenheter och färdigheter, vilket förhoppningsvis också leder till medvetenhet på andra plan.

---

²⁰ Vislie, s. 21.

²¹ Emanuelsson, s. 111.

²² Ibid., s. 108.

²³ Skolverket, *Kursplan för Idrott och hälsa*, Grundskolan.

Genom friluftsverksamhet och vistelse i skog och mark får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera ett fortsatt intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Ämnet bidrar på så sätt till att väcka engagemang för betydelsen av att skydda och vårda natur och miljö.²⁴

Grundläggande kunskaper om friluftsliv och allemansrätten samt förmågan att kunna planera och genomföra vistelse i naturen under olika årstider är sådant som särskilt lyfts fram i de mål som ska uppnås i grundskolan.”[...] ha grundläggande kunskaper om friluftsliv samt känna till principerna för allemansrätten.”²⁵ (år 5) [...] kunna orientera sig i okända marker genom att använda olika hjälpmedel samt kunna planera och genomföra vistelse i naturen under olika årstider”²⁶ (år 9)

I kursplanerna för idrott och hälsa A och B i gymnasieskolan ska eleverna också ges möjlighet till undervisning i friluftsliv. Under mål som eleverna ska ha uppnått efter avslutad kurs i idrott och hälsa A står det att de ska ”ha kunskap om samt ha genomfört och upplevt olika former av friluftsliv”.²⁷ Vidare under betygskriterium för betyget godkänt kan man läsa att: ”Eleven deltar i någon form av friluftsliv och använder sina kunskaper om friluftslivets olika former.”²⁸ I kursplanen för idrott och hälsa B nämns friluftsliv i de övergripande målen, eleven ska: ”ha fördjupat sina kunskaper i friluftsliv och kunna tillämpa dessa under olika årstider”.²⁹ Däremot nämns inte friluftsliv under betygskriterium i denna kursplan.

1.2.2 Inkludering och integrering i styrdokument

I de svenska styrdokumenterna finns ett antal punkter som anger alla elevers rätt till likvärdig undervisning.³⁰ Med likvärdig menas då inte samma undervisning utan undervisning anpassad för den enskilda eleven. Där kan man även läsa att ”i utbildningen ska särskild hänsyn tas till barn med behov av särskilt stöd”.³¹ I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) kan man vidare läsa att: ”Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar

---

²⁴ Skolverket, *Kursplan för Idrott och hälsa*, Grundskolan.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Skolverket, *Kursplan för IDH1201 - Idrott och hälsa A*, Gymnasieskolan.

²⁸ Ibid.

²⁹ Skolverket, *Kursplan för IDH1202 - Idrott och hälsa B*, Gymnasieskolan.

³⁰ Utbildningsdepartementet, Skollagen, Lag (1 kap 2 §)

³¹ Ibid.

har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla”.³² Detta är också något som nämns i läroplanen för de frivilliga skolformerna.³³

Under ”Läraren skall” i Lpo 94 står också att läraren ska se till att alla elever, oavsett t ex social bakgrund eller funktionsnedsättning ska ha inflytande på arbetssätt, arbetsformer samt på undervisningens innehåll. Läraren ska även ”stimulera, handleda och stödja eleven och ge särskilt stöd till elever med svårigheter”.³⁴

I kursplanen för idrott och hälsa finns ett avsnitt som lämnar utrymme för väldigt få tolkningar.

Ämnet idrott och hälsa har ett brett innehåll. Ämnets kärna är idrott, lek och allsidiga rörelser utformade så att alla oavsett fysiska eller andra förutsättningar ska kunna delta, erhålla upplevelser och erfarenheter samt utvecklas på sina egna villkor.³⁵

Idrottsläraren är således tvungen att erbjuda alla elever en fullgod undervisning i idrott och hälsa.

I grundskoleförordningen står det att läraren kan bortse från enstaka mål som egentligen skulle ha uppnåtts om särskilda skäl föreligger. Dessa skäl kan till exempel vara funktionsnedsättningar och ska vara av sådan karaktär att de inte är tillfälliga och att de ”utgör ett direkt hinder för att eleven ska nå ett visst mål”³⁶. Som ett exempel på hur denna undantagsregel skulle kunna tillämpas är att en kraftigt synskadad elev skulle få mycket svårt att orientera sig i okända marker vilket är ett mål i Idrott och hälsa³⁷. Läraren skall då kunna bortse från just det specifika målet för att kunna betygsätta eleven. Man framhåller dock att undantagsbestämmelserna inte är till för att underlätta lärarens arbete och ta bort moment som

---

³² Skolverket, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*, s. 4.

³³ Skolverket, *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*, s. 4

³⁴ Skolverket, *Lpo 94*, s. 12.

³⁵ Skolverket, *Kursplan för Idrott och hälsa*, Grundskolan.

³⁶ Grundskoleförordningen 7 kap. 8 §

³⁷ Skolverket, *frågor och svar – undantagsbestämmelser*.

en enskild elev har svårt för utan i första hand ska läraren anpassa undervisningen så att eleven kan tillgodogöra sig denna och därmed nå målen.³⁸

Den tidigare nämnda Salamancadeklarationen beskriver hur ”en skola för alla” ska realiseras. Den undertecknades av Sverige 1994³⁹ och trycker på att alla barn har rätt till undervisning och att de också har rätt att undervisas tillsammans med andra och att undervisningen ska anpassas efter elevernas förutsättningar. Undervisningen ska vara av sådan karaktär att barn med olika förutsättningar ska kunna delta och få det stöd de behöver för att kunna utvecklas.⁴⁰

Det är alltså ingen lätt uppgift idrottsläraren har när han/hon ska utforma sin idrott och hälsa-undervisning. Hänsyn ska tas till de elever som behöver stöd, men samtidigt ska undervisningen bedrivas på ett sätt som gör det möjligt för alla att delta. Med dessa lagar, regler och förordningar i bakhuvudet blir friluftslivsundervisningen för en rullstolsburen intressant att titta närmre på. Ligger verkligheten för långt ifrån dessa styrdokument eller är det fullt möjligt att bedriva en fullgod friluftslivsundervisning för alla?

1.3 Forskningsläge

I detta avsnitt redovisas delar av tidigare forskning med anknytning till vårt valda ämne.

1.3.1 Friluftslivets värden

En åsikt som delas av många är att komma ut i naturen är ett mycket verksamt sätt att hämta kraft på, oavsett om man kallar det friluftsliv eller inte.⁴¹ Enligt en enkätstudie gjord på uppdrag av Skogsvårdsorganisationen (SVO) om svenskarnas syn på skogen och naturen svarade 38 procent att det är nödvändigt för livskvaliteten att komma ut i skog och mark och 42 procent att det är absolut nödvändigt. Bara fyra procent svarade att naturen saknar betydelse för deras livskvalitet.⁴²

---

³⁸ Skolverket, frågor och svar – *undantagsbestämmelser*.

³⁹ Jane Brodin, Peg Lindstrand, *Perspektiv på en skola för alla*, (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 108.

⁴⁰ Svenska Unescorådets skriftserie, Salamancadeklarationen och Salamanca +10, (2006/2), s. 10-11.

⁴¹ *Friluftsliv, Framtid, Folkhälsa*: dokumentation från Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens konferens den 20 april 2005 (Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, 2005), s. 6.

⁴² Andersson, m.fl., s. 44.

Det finns enligt Svenning många värden som kan kopplas till friluftsliv och som också kan användas som argument till varför friluftslivsundervisningen i skolan är viktig.⁴³ Han nämner, förutom det som kursplanen tillmäter friluftsliv det vill säga dess betydelse för hälsan, natur och miljöfrågor,⁴⁴ värden som gemenskap, socialisation och fysisk aktivitet. Utöver dessa värden tror också Svenning att ser man friluftsliv som en metod i skolans verksamhet kan den bidra till ämnesintegrering, utveckla relationen natur - människa, utveckla förmågan till samarbete och medansvar samt inspirera till en förändrad livsstil. Friluftsliv har också ett egenvärde, något som man kan fortsätta med resten av livet.⁴⁵ Vidare presenterar han några påståenden om friluftsliv som skulle kunna motivera friluftslivsundervisning i skolan:

- Friluftsliv är något som engagerar hela människan,
- Det krävs ett aktivt deltagande från den enskilde,
- Samarbete framför konkurrens,
- Fysisk aktivitet - glädjen av att behärska färdigheter,
- Upplevelse av frihet,
- Upplevelse av samhörighet med naturen,
- Möjlighet till eftertanke och reflektion,
- Upplevelse av livskvalitet samt möjligheter till personlig utveckling.⁴⁶

I Sandells litteraturstudie över friluftslivets värden påpekar han att det är viktigt att ha insikt om svårigheten kring forskning om friluftslivets värden, då det är svårt att bevisa att de är värden som gäller för alla i alla sammanhang.⁴⁷ En grundläggande referensram för diskussioner om friluftslivets värden är, enligt Sandell, en uppdelning mellan att se friluftsliv som en metod för olika syften eller som egenvärde, det vill säga ett mål i sig självt. Skillnaden mellan de två är att det förstnämnda kan uppnås genom andra metoder, om exempelvis syftet med friluftslivet är kroppsrörelse kan det lika gärna uppnås i en gymnastiksal medan friluftslivets egenvärde är beroende av själva friluftslivet.⁴⁸

---

⁴³ Svenning, s. 19.

⁴⁴ Ibid., s. 14.

⁴⁵ Ibid., s. 19.

⁴⁶ Ibid., s. 18.

⁴⁷ Klas Sandell, *Friluftslivets värden: en internationell forskningsutblick*, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & fritid, (Karlstad: Karlstads universitet, 2004), s. 23.

⁴⁸ Sandell, 2004, s. 26.

1.3.3 Friluftsliv i ämnet idrott och hälsa

Läroplanen som skolan följer idag ger stort utrymme för lärare att tolka dess mål och begrepp och det finns därför också skäl till att anta att idrottslärares tolkning av begreppet friluftsliv är avgörande för hur undervisningen realiserar.⁴⁹ Detta är kanske en anledning till att de två nedan beskrivna studierna visar på olika resultat i frågan om vilka aktiviteter som är mest förekommande i friluftslivsundervisningen.

I en rapport skriven av Eriksson m.fl. från Skolverket och Institutionen för idrott och hälsa vid Örebro universitet utvärderas ämnet idrott och hälsa i Sveriges skolor. I rapporten som grundar sig på enkäter och analyser framgår att friluftsliv inte är bland de sju vanligaste aktiviteterna hos de 225 tillfrågade lärarna, vilket kan tyckas lite underligt då det är en central del av ämnet idrott och hälsa i Lpo-94.⁵⁰ Vidare framstår att friluftsliv bedrivs på friluftsdagarna istället för på lektionerna i idrott och hälsa och att den vanligaste aktiviteten på friluftsdagar är friluftsliv, inklusive naturvistelser, kanotfärder och att gå på tur. Andra vanliga aktiviteter är friidrott, vinteraktiviteter som skidor och skridskor samt orientering.⁵¹

Att friluftsliv i skolan bedrivs på friluftsdagarna snarare än i den lektionsbundna undervisningen, menar Backman, kan vara en fördel då det kan vara svårt att hinna ”landa i naturen med både kropp och själ och uppleva de värden som naturen kan förmedla då friluftsliv är tidskrävande och en begränsande faktor i den inrutade skoldagen.”⁵² Men då under förutsättning att skolan regelbundet har återkommande friluftsdagar med ett naturupplevelseinriktat innehåll.

Backman redovisar i sin artikel några resultat kring friluftsliv i grundskolan från projektet *Skola-Idrott-Hälsa*. Studien visar att friluftsliv och orientering tillsammans har 9 % av den totala undervisningstiden i idrott och hälsa och innehållet i friluftslivsundervisningen tycks vara idrottsliga aktiviteter snarare än friluftsliv.⁵³ Vidare kan man se att de friluftaktiviteter

---

⁴⁹ Erik Backman, ”Friluftsliv inom ämnet idrott och hälsa: ett bidrag till mer integrering i skolan?” *Svensk idrottsforskning* (2008:4), s. 40.

⁵⁰ Charlie Eriksson, Kjell Gustavsson, Therese Johansson, Jan Mustell, Mikael Quennerstedt, Karin Rudsberg, Marie Sundberg, Lena Svensson, *Skolämnet Idrott och hälsa i Sveriges skolor: En utvärdering av läget hösten 2002* (Örebro: Institutionen för idrott och hälsa, Örebro Universitet, 2003), s. 19.

⁵¹ *Ibid.*, s. 21.

⁵² Backman, 2004 b, s. 52.

⁵³ *Ibid.*

som förekommer minst i skolan, är friluftsteknik som till exempel laga mat och göra upp eld i naturen, paddla och åka långfärdsskridsko, medan de som är mest vanliga är orientering, åka skridsko och slalom.⁵⁴ Gällande antalet friluftsdagar så verkar det vara stor variation på skolorna, 33 skolor i år sex hade sammanlagt 167 friluftsdagar och av dessa var det 56 dagar som hade innehållet friluftsliv (enligt Backman: skidåkning, paddling, skogsvandring, bärplockning, fiske, ridning, cykelorientering, miljödag i skogen). Medan de resterande 111 dagarna ägnades åt andra aktiviteter och idrotter.⁵⁵

Backman skriver också att många förknippar friluftsliv med att man måste befinna sig i extrema naturmiljöer och att det kräver mycket specialkunskaper och utrustning, vilket stämmer delvis då vissa förkunskaper i friluftsliv behövs ur säkerhetssynpunkt. Detta bör dock inte vara ett hinder för att bedriva friluftsliv. Istället är det tätortsnära friluftslivet i en för skolan närliggande park eller skogsdunge enligt Backman ett mycket bra alternativ.⁵⁶ I en annan studie där Backman undersökte om ungdomar ägnar sig åt friluftsliv på fritiden visade resultatet att friluftsliv inte är speciellt vanligt bland ungdomar. Enligt studien hade hälften av eleverna i år 9 inte vandrat i naturen, sovit i tält eller åkt skidor under det senaste året och tre av fyra ungdomar har inte provat på paddling det senaste året.⁵⁷ Det visade sig också att ju mindre utrustning som behövs vid utövandet desto mer tillgänglig är den och desto fler har provat aktiviteten.⁵⁸

Enligt Svenning skiljer sig friluftsverksamheten mycket åt mellan olika skolor, det finns skolor som inte har någon friluftsverksamhet till de som har det varje vecka. Detta kan också variera inom skolområdet.⁵⁹ Han menar vidare att skolledningen och personal har en viktig roll när det gäller friluftslivsverksamheten. Finns stort intresse och engagemang kan det skapas mer utrymme för friluftslivsverksamhet.⁶⁰ Svenning nämner också några hinder som begränsar möjligheterna till att bedriva friluftslivsundervisning i skolan och det som huvudsakligen ger upphov till problem är de organisatoriska ramarna som bland annat

---

⁵⁴ Backman, 2004 b, s. 51.

⁵⁵ Ibid., s. 52.

⁵⁶ Ibid., s. 53.

⁵⁷ Ibid., s. 49.

⁵⁸ Ibid., s. 48.

⁵⁹ Svenning, s. 16.

⁶⁰ Ibid., s. 17.

tidsfaktorer, schema och ämnessamverkan. Ekonomiska hinder i form av transportutgifter och kostnader för utrustning kan också utgöra en begränsning.⁶¹

1.3.4 Inkluderad idrottsundervisning

Heikinaro-Johansson genomförde under 1990-talet forskning som syftade till att ta reda på hur den inkluderande idrottsundervisningen i Finland såg ut. Metoder som användes var observationer, intervjuer och textanalyser. Hon kom bland annat fram till att en positiv attityd hos den undervisande idrottsläraren var en förutsättning för att det skulle fungera på ett bra sätt. Läraren var tvungen att ha intresse, kunskap och färdigheter inom anpassad fysisk aktivitet för att kunna lägga upp undervisningen på ett bra sätt för eleven.⁶²

De visade sig också att lärarna ansåg att de inte hade tillräckligt med kunskap om anpassad fysisk aktivitet men att de ville ha mer.⁶³ De upplevde också oftare svårigheter under idrottsundervisningen än vad barn utan funktionsnedsättning gjorde.⁶⁴

Kajsa Jerlinder har forskat om rättvis idrottsundervisning för elever med funktionshinder och diskuterar dilemmat med att å ena sidan inte se barnen med funktionshinder som ”föremål för särskilda åtgärder” med specialsydda lösningar som riskerar att skapa ett utanförskap.⁶⁵ Det andra synsättet utgår från att skolans generella lösningar inte räcker och att det måste till speciella insatser samt ”omfördelning av resurser” för att eleven ska få en möjlighet till likvärdig undervisning.⁶⁶ Jerlinder menar att om en elev med funktionshinder ska få en rättvis idrottsundervisning måste dennes behov och förutsättningar uppmärksammas. Detta för att eleven ska kunna ges adekvat stöd.⁶⁷

I Jerlinders avhandling ingår även en fallstudie där hon observerat idrottslektioner för en tioårig rörelsehindrad pojke samt intervjuat denne och nyckelpersoner runt honom. Jerlinder beskriver detta fall som ett lyckat exempel på inkludering, eftersom eleven både vill och har

---

⁶¹ Svenning, s. 19.

⁶² Pilvikki Heikinaro-Johansson, *Including students with special needs in physical education* (diss. Jyväskylä: Department of health sciences, University of Jyväskylä, 1995), s. 60.

⁶³ Heikinaro-Johansson, s. 64.

⁶⁴ Ibid., s. 61.

⁶⁵ Jerlinder s. 12.

⁶⁶ Ibid., s. 65.

⁶⁷ Ibid., s. 88.

möjlighet att delta, därtill upplever övriga personer runtomkring att eleven är delaktig.⁶⁸ För att uppnå detta har det tillsatts ”kompensatoriska åtgärder” i form av en assistent samt ombyggnationer. Berörda idrottslärare har även genomgått fortbildning inom området.⁶⁹

Något som är intressant är att eleven uppfattade sig som delaktig trots att denne inte alltid gjorde exakt samma sak som sina klasskamrater under idrottslektionerna.⁷⁰ Idrottslärarna uppger att de inte fokuserar på elevens funktionshinder vid lektionsplaneringen, men att det ändå görs vissa anpassningar för att eleven ska kunna delta i större utsträckning. Dessa anpassningar kan vara för den specifika eleven men också av sådan art att det påverkar hela klassen, såsom en regelförändring i en lek. Det är alltså viktigt att inte i alltför stor utsträckning fokusera på funktionshindret då det kan leda till att eleven får prova på färre aktiviteter, men att man samtidigt måste uppmärksamma elevens individuella förutsättningar. Något som också är viktigt för det lyckade resultatet är att det sociala samspelet mellan individerna inom gruppen fungerar på ett tillfredsställande sätt.⁷¹ Enbart extratillsatta resurser räcker alltså inte utan det krävs även ett erkännande och en acceptans av olikheter.⁷²

Jarkman genomförde 1996 en studie där intervjuer genomfördes med barn med ryggmärgsbråck samt deras familjer. Det framkommer där att idrottsundervisningen samt friluftsdagarna vållar problem och att barnen ibland helt utesluts från dessa. Det förekommer även exempel på barn som tillsammans med sin assistent får hitta på egna saker medan resten av klassen bedriver annan undervisning.⁷³

1.3.5 Rörelsehindrade elever i skolan

I skolverkets rapport *Tre magiska G:n* redovisas resultat från en studie som undersökt bakomliggande orsaker till att vissa elever med rörelsehinder, ADHD, DAMP och Aspergers syndrom, inte når målen för godkänd i vissa ämnen samt vad skolan gör för att hjälpa och

---

⁶⁸ Jerlinder, s. 84-85.

⁶⁹ Ibid., s. 88.

⁷⁰ Ibid., s. 86.

⁷¹ Ibid., s. 87.

⁷² Ibid., s. 89.

⁷³ Kristina Jarkman, *Ett liv att leva: om familjer, funktionshinder och vardagens villkor* (diss. Linköping: Linköpings universitet, 1996), s. 240-241.

stödja dessa elever. Studien bygger på en enkätstudie som besvarades av rektorer på 302 skolor och en uppföljande intervjustudie med elever, föräldrar och skolans personal.⁷⁴

Nämnvärt är också att då studien fokuserar på hur elevernas skolsituation påverkar deras förutsättningar för att lyckas, tas ingen hänsyn till bakgrundsförhållanden som också kan vara av betydelse för deras skolprestationer.⁷⁵ Rapporten redovisar flera intressanta resultat, bland annat så är den dominerande uppfattningen bland skolans personal att det var brister hos eleven som är grundorsaken till dennes svårigheter att nå målen, men att även brister i skolmiljön fanns och då också hade en negativ inverkan. Elever och föräldrar däremot, ansåg att det var en kombination av elevens svårigheter och det stöd som skolan erbjöd som var orsaken till att eleven inte nådde målen för godkänd. Dessutom ansåg både lärare och rektorer att skolans kompetens om de sociala och pedagogiska svårigheter ett funktionshinder kan medföra i allmänhet var låg och att skolans personal behövde öka kompetensen inom området.⁷⁶

Ytterligare ett, enligt Skolverket, intressant resultat var hur eleverna upplevde sin delaktighet i skolans aktiviteter. Social tillhörighet och möjligheten till aktivt deltagande i själva undervisningen ansågs vara viktiga komponenter för att känna delaktighet och även ha inverkan på lärandet.⁷⁷ Rörelsehindrade elever beskrev vidare att skolan hade svårt att hantera de problem som uppstod i praktiska undervisningssituationer och att många av dem hade erfarenhet av att bli ”befriade” från idrott, studiebesök eller friluftsdagar.⁷⁸

År 2001 gjorde Barnombudsmannen (BO) en undersökning om hur barn med och utan funktionshinder har det i vardagen. Resultatet baserades på en enkätundersökning och av de 925 barn som svarade var 103 barn med rörelsehinder.⁷⁹ Studien visade att 36 procent av eleverna med rörelsehinder inte var med i alla skolämnen och ”gymnastik” nämndes ofta, särskilt bland de rullstolsburna, som ett ämne de inte deltog i.⁸⁰

---

⁷⁴ *Tre magiska G:n*, s. 5.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 17.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 18.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 22.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 23.

⁷⁹ *Många syns inte men finns ändå: BO:s rapport till regeringen 2002*, (Stockholm: Barnombudsmannen, 2002), s.16.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 32.

Liknande resultat erhöles i en annan studie gjord av Prellwitz och Tamm som genom kvalitativa intervjuer beskrev hur elever med rörelsehinder upplevde sin skolmiljö. Tio elever i åldrarna 7 till 12, från tio olika skolor, deltog i studien. Intervjusvaren analyserades och delades in i fem huvudteman: inomhusmiljön, utomhusmiljön, undervisningssituationen, social samvaro med jämnåriga och relationen till personal. Resultatet visar att eleverna på grund av brister i den fysiska skolmiljön blir uteslutna från vissa undervisnings- och leksituationer och att de i och med det missar värdefulla tillfällen till kontakt och relationer till vänner.⁸¹ Både när det gällde inomhusmiljön och utomhusmiljön är det otillgängligheten som skapade problem. Inomhus nämndes trånga utrymmen och lokaler på olika våningsplan som svårigheter och utomhus så är den fysiska miljön än mer svårhanterlig med ojämnt underlag. Lekplatserna på skolgårdarna nämns speciellt som helt otillgängligt och där dessa elever inte kan leka med sina vänner. Vintertid skapade också snön ett stort problem och vissa elever stannade inomhus under hela vinterhalvåret.⁸² När det gäller undervisningssituationen visade resultaten att de rörelsehindrade eleverna särbehandlas under vissa undervisningsmoment. Ämnet idrott och hälsa skapade problem för samtliga tillfrågade elever, de flesta deltog bara ibland på lektionerna och fick istället göra något annat tillsammans med sin assistent. Även på friluftsdagar och andra dagar då eleverna skulle vara utomhus en längre tid uppgav hälften av eleverna att de fick göra något annat än resten av klassen och vissa av dem var besvikna över att vara tvungen att behöva avsluta dagen tidigare på grund av kyla eller att de inte orkade.⁸³

Next week we are starting to go out in the forest and that is such hard work. The worst part is I always have to go home earlier. I don't remember why it is I have had to go home earlier, but I think it's because I have such bad circulation in my hands (girl, 10 years).⁸⁴

---

⁸¹ Maria Prellwitz, Maare Tamm, "How children with Restricted Mobility perceive their School Environment." *Scandinavian Journal of Occupational therapy*, (2000:7), s. 165.

⁸² *Ibid.*, s. 168-169.

⁸³ Prellwitz & Tamm, s. 169.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 170.

1.3.6 Sammanfattning av forskningsläget

Friluftsliv är ett viktigt inslag genom hela livet för alla människor och det finns gott om värden som motiverar vikten av friluftsliv i skolan. Idag skiljer sig omfattningen av friluftsliv i undervisningen mycket från skola till skola. Detta har både ekonomiska och intresse-mässiga orsaker. Det faktum att läroplanen dessutom lämnar det så pass öppet för egna tolkningar gör att enskilda lärare och skolledningar relativt fritt kan styra över både mängden friluftsliv och dess innehåll.

För att undervisningen ska bli lyckad krävs engagemang, kompetens och en positiv inställning från läraren. Undersökningar visar att så inte alltid är fallet och friluftsliv prioriteras relativt lågt. Ser man till innehållet i de aktiviteter som klassas som friluftsliv är det ett antal aktiviteter som dominerar vilket innebär att variationen är låg.

Lyckad friluftslivsundervisning ställer alltså krav på goda förutsättningar och detta gäller inte minst när det kommer till elever med fysiska funktionsnedsättningar. Rapporter har skrivits som visar att grunden för att dessa elever ska uppleva aktiviteterna positivt är en känsla av social tillhörighet – man vill vara en del av gruppen. För att kunna delta måste de fysiska förutsättningarna vara rätt och hänsyn tas till de specifika rörelsehindren samtidigt som det är av stor vikt att inte påverka aktiviteterna alltför mycket. Studier har visat att deltagandet på lektioner i idrott och hälsa och särskilt då friluftaktiviteter är lågt bland elever med fysiska funktionsnedsättningar. Detta på grund av att de helt enkelt blir ”befriade” från undervisningen eller får avsluta den i förtid. Enligt lärare och skolledning saknas ofta den särskilda kompetens som krävs för att klara de sociala och pedagogiska svårigheterna som det innebär att anpassa undervisningen för dessa elever.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur idrottslärare utformar friluftslivsundervisningen för rullstolsburna elever som går i klasser med icke rullstolsburna

- Hur bedriver idrottslärarna friluftslivsundervisning i skolan generellt sett?
- Vilka möjligheter och begränsningar finns det för rullstolsburna elever i friluftslivsundervisningen enligt idrottslärarna?

2. Metod

2.1 Datainsamlingsmetod

I vår studie vill vi undersöka hur idrottslärare utformar friluftslivsundervisningen för rullstolsburna elever som går i klasser med icke funktionshindrade. Syftet med studien är inte att få fram siffror eller resultat som anger om något är längre, fler eller mer. Vi vill istället få en djupare förståelse och ta reda på hur den enskilde idrottsläraren tänker kring sin undervisning, vilka utmaningar och möjligheter denne ställs inför och hur denne upplever detta. Vi är inte intresserade av att göra en renodlad komparativ studie mellan de olika lärarnas arbetssätt, utan vill beskriva hur respektive lärare på de undersökta skolorna tänker kring sin undervisning.

Studien är av klart kvalitativ karaktär och valet av metod föll då på kvalitativa intervjuer då dessa är särskilt lämpliga när man vill låta en person klargöra och utveckla sitt eget perspektiv på sin livsvärld.⁸⁵

2.2 Avgränsningar

Anledningen till att vi valt att begränsa oss till enbart elever med sådan funktionsnedsättning att de använder sig av rullstol är för att ställa allt på sin spets. Man skulle givetvis kunna tänka sig att elever med andra fysiska funktionsnedsättningar får svårt att tillgodogöra sig

---

⁸⁵ Steinar Kvale, Svend Brinkmann, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2. uppl., (Lund: Studentlitteratur, 1997), s. 133.

friluftslivsundervisningen i skolan men då det är vanligt att orientering i skog ofta utgör en stor del av friluftslivsdelen i idrott och hälsa, blir just rullstolen ett väldigt tydligt hinder där.⁸⁶ Det är helt enkelt nästintill omöjligt att föra fram en rullstol i obanad terräng i skog och mark. Detta ställer då krav på läraren att utforma undervisningen på ett helt annat sätt.

2.3 Urval

Vi intervjuade tre stycken lärare som alla var utbildade och behöriga att undervisa i idrott och hälsa. Lärare A och B har ett par års yrkeserfarenhet medan Lärare C har jobbat i ca 30 år, samtliga var män. Lärare A arbetade på en gymnasieskola medan Lärare B och C var verksamma i skolår 6. Då vår avsikt med studien inte är att generalisera, utan bara undersöka hur man kan arbeta med dessa frågor anser vi att tre skolor är tillräckligt. Även om vi skulle ha med tio skolor i studien skulle det inte vara tillräckligt för att kunna dra generella slutsatser utifrån resultaten. Vi har också begränsat oss till skolor i Stockholms närområde av praktiska skäl.

2.4 Procedur

För att få kontakt med idrottslärare som har erfarenhet av vårt valda ämne skickade vi ut ett mejl till alla studenter på GIH, detta eftersom vi hoppades att någon av våra medstudenter under sin vfu (verksamhetsförlagda utbildning) kommit i kontakt med någon idrottslärare som har eller har haft en rullstolsburen elev. Det visade sig också vara så och vi fick tips på tre lärare verksamma på tre olika skolor. Nästa steg blev då att mejla dessa tre skolor, vilket vi gjorde men tyvärr utan framgång. Vi hörde då av oss till Rekryteringsgruppen⁸⁷ som la ut en efterlysning på sin hemsida, detta ledde dock inte heller till några svar. De föreslog också att vi skulle vända oss till Stockholms handikappssamordnare och denne förmedlade kontaktuppgifter till tre idrottslärare och en assistent. I samma veva hörde vi även av oss till Puffa Träningscenter som är en verksamhet inom handikapp & habilitering för personer med rörelsehinder i Stockholms län men fick inte något svar tillbaka. Vi kontaktade de personer

---

⁸⁶ Backman, 2004 b, s. 52.

⁸⁷ En ideell förening som arbetar med fysisk och mental träning av rörelsehindrade personer. RG har bland annat en uppsökande verksamhet där de samarbetar med sjukhusen för att erbjuda de nyligen ryggmärgsskadade information om hur man kan lära sig leva ett aktivt och innehållsrikt liv trots sitt handikapp och möjligheten att träffa någon som har en liknande skada och som kommit längre i sin utveckling. (www.rekryteringsgruppen.se)

som vi fått kontaktuppgifter till och lyckades på så sätt få tag på tre idrottslärare som ville ställa upp på en intervju. Eftersom letandet efter lämpliga idrottslärare tagit längre tid än väntat så bokade vi tid för intervju så snabbt som möjligt. Intervjuerna gjordes sedan vid tre olika tillfällen på deras arbetsplatser och tog mellan 25 till 35 minuter. Vid utförandet av kvalitativa intervjuer kan det vara bra att använda sig av diktafon som spelar in samtalet och så gjorde även vi, detta för att vara säkra på att inte gå miste om viktig information och för att kunna fokusera på att lyssna på vad som sades istället för att behöva anteckna.⁸⁸ Till hjälp under intervjuerna hade vi vår intervjuguide (bil.2) med frågor som behandlade vårt valda ämne, men vi lämnade även plats för de följdfrågor som kunde tänkas uppkomma. Efter att intervjuerna genomförts transkriberades och analyserades informanternas intervjuer.

2.5 Reliabilitet

Enligt Trost utgår reliabilitetsbegreppet från kvantitativ metodologi och i samband med kvalitativa studier som denna måste man tänka lite annorlunda kring begreppet.⁸⁹ Vanligtvis menar man att reliabiliteten är hög om studien kan upprepas vid ett annat tillfälle och då ge samma resultat.⁹⁰ Detta förutsätter att situationen även är standardiserad, vilket inte är något som förknippas med kvalitativa intervjuer utan dessa förutsätter snarare låg grad av standardisering.⁹¹ När det gäller kvalitativa intervjuer handlar reliabiliteten mer om att så noggrant som möjligt visa läsaren hur studien har gått till steg för steg och på så sätt göra den trovärdig.⁹² I vår strävan att uppnå så hög reliabilitet som möjligt genom att öka möjligheterna för någon annan att kunna upprepa studien med samma förutsättningar, genomförde vi intervjuerna med hjälp av en intervjuguide bestående av huvudfrågor och även vissa följdfrågor som kunde användas beroende på vilket svar vi fick. Intervjuguiden följdes huvudsakligen, men det fanns även utrymme för andra följdfrågor än de i intervjuguiden. Detta leder till att om någon annan skulle göra om studien så kanske denne tolkar svaren annorlunda och ställer andra följdfrågor och därmed får ett annat resultat.

---

⁸⁸ Jan Trost, *Kvalitativa intervjuer*, 3 uppl. (Lund: Studentlitteratur:2005), s. 53-54.

⁸⁹ Jan Trost, *Kvalitativa intervjuer*, 2. uppl. (Lund: Studentlitteratur: 1997), s. 101-102.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 99.

⁹¹ *Ibid.*, s. 100.

⁹² *Ibid.*, s. 102.

2.6 Validitet

Med validitet menas att man undersöker det som man avser att undersöka.⁹³ Då vi anser att vår intervjuguide gett oss tillräckligt med information för att kunna besvara vårt syfte tycker vi att vår studie håller god validitet i alla fall i det avseendet. Eftersom detta är en kvalitativ studie som bygger på endast tre intervjuer begränsas möjligheten att generalisera resultaten, vilket heller inte varit syftet med studien. För att stärka validiteten har vi även följt de forskningsetiska regler som rekommenderas. Informanterna blev omgående informerade om studiens syfte och genomförande, att deltagandet var frivilligt och att det inspelade och transkriberade materialet skulle behandlas konfidentiellt. Våra intervjupersoner har även garanterats anonymitet.

2.7 Forskningsetisk diskussion

En undersökning i ett examensarbete bygger på förtroende och respekt gentemot de deltagande personerna.⁹⁴ Deltagarna kommer redan vid första kontakt att informeras om studiens syfte och eftersom lärarna eventuellt skulle kunna tolka resultatet som kritik mot sin undervisning kommer vi att informera om deras anonymitet samt att deras skolor inte heller kommer att kunna identifieras i uppsatsen. Innan intervjun påbörjas tänker vi också informera lärarna om att de när som helst kan avbryta intervjun utan att behöva ge en anledning.

3. Resultat

3.1 Hur bedriver idrottlärarna friluftslivsundervisning i skolan?

Lärare A bedriver huvudsakligen sin friluftslivsundervisning genom en friluftsdag på hösten och en på vintern. I friluftslivsundervisningen ingår sådant som att gå igenom allemansrätten och grundläggande friluftsteknik som till exempel göra upp eld, sätta upp tält, använda spritkök och laga mat ute i skogen. På vintern erbjuds eleverna att åka långfärdsskridskor, prova på isvaksbad samt för dem som vill en fjälltur med alpin skidåkning och längdskidåkning. Lärare A nämner också att han inte anser att orientering hör till friluftslivsundervisningen, utan att det är ett eget moment i ämnet idrott och hälsa.

---

⁹³ Trost, 2 uppl. s. 101.

⁹⁴ Trost, s. 101.

Vidare anser lärare A att friluftslivsundervisning är ett viktigt inslag i ämnet idrott och hälsa om det görs på ett bra sätt. Eftersom många elever aldrig vistas i naturen förutom på friluftslivsundervisningen i skolan är det viktigt att de får den chansen där. Enligt lärare A:s erfarenhet så finns det en rädsla hos vissa elever inför att vara i skogen:

Många utav dom är ju rädda för skogen, dom tycker att det är farligt och dom har ingen förståelse heller för val av klädsel till aktivitet. Exempelvis om man ska, om vi utgår från den här friluftsdagen så får dom ut en detaljerad lista som vi går igenom muntligt innan. Det här ska ni se till och ha med, givetvis man kan inte springa runt i värsta gore-tex kläderna och sådär men man kanske inte behöver komma i högklackat åtminstone när man ska ut i skogen och det finns det ju dom som gör, som trippar omkring därute och då tror man ju inte det är sant, så är det.

Lärare B betonar att han är mycket intresserad av friluftsliv och har läst extra kurser på högskolan inom detta område. Han anser att friluftsliv tillåter andra elever än de som traditionellt sett lyckas i idrott och hälsa-undervisningen komma fram då tävlingsmomentet inte bör existera och att friluftslivsundervisningen ska vara rekreationsbetonad. Det blir en annan stämning i gruppen och de sociala aspekterna betonas mer. Han berättar att de på skolan han tidigare jobbade på (där han undervisade den rullstolsburna eleven) hade två aktivitetsdagar per år, där de den ena dagen paddlade samt vandrade och en annan gång genomförde en cirka tio km lång vandring. Utöver dessa aktivitetsdagar bedrev han undervisning i hur man använder trangia-kök där eleverna fick lära sig att sätta ihop dessa samt koka saft och laga mat. Detta genomfördes på en gräsyta i anslutning till skolan. Lärare B lärde också ut hur man gjorde olika knopar och byggde vindskydd samt att de under vintern åkte långfärdsskridskor. Han räknade inte orienteringsundervisningen som friluftsliv, i alla fall inte på det sättet han bedrev den men betonade att orienteringskunskaper kan vara behjälpliga om eleverna i framtiden vill vara ute i skogen på egen hand och bedriva friluftsliv.

Lärare C har ett förflutet inom orienteringssporten och hoppas att friluftslivsundervisningen ska göra att eleverna är ute i skogen och leker på sin fritid precis som han gjorde när han var barn. Han beskriver friluftsliv som ”icke tävlingsinriktad utomhusvistelse” och har ett flertal

aktiviteter inplanerade under läsåret som räknas in under friluftsliv. Läraren tar ut sina klasser på paddling, vandring, cykelutflykter och orientering. Han har dessutom en nattvandring där eleverna mitt i natten i grupp tillsammans med läraren, går i cirka en timme genom skogen med hjälp av karta, kompass och ficklampa.

Lärare C's förhoppning är att friluftslivsundervisningen ska leda till att eleverna i framtiden gör miljömedvetna val för att de värnar om naturen, eftersom de fått uppleva den och lärt sig att uppskatta den. Detta kan till exempel innebära att de cyklar istället för att ta bilen, "har man liksom en kärlek till naturen då är du beredd att ta det här lilla besväret som det innebär att vara, och tänka på ett annat sätt". Han menar också att friluftsvksamhet är viktigt eftersom ett av skolans mål är att eleverna ska leva ett friskt och bra liv i vuxen ålder och det kan man göra genom att vara ute i naturen.

3.2 Resultatdiskussion

Att friluftslivsundervisningen är en viktig del av ämnet idrott och hälsa är något som de tre intervjuade idrottslärarna är överens om. En lärare nämner speciellt att den undervisning i friluftsliv som skolan erbjuder är för många elever enda tillfället att komma ut i naturen. Detta styrks av Backmans studie där hans resultat visar på att friluftsliv inte är en vanlig fritidssysselsättning bland ungdomar. Det som lärarna lyfter fram och anser vara viktiga värden som friluftslivsundervisningen kan bidra med är kunskap om naturen och miljön samt att främja hälsa och social gemenskap. Dessa nämnda värden stämmer väl överens med vad tidigare forskning lyft fram samt med vad som står i kursplanen för ämnet idrott och hälsa. Lärarna är också överens om att friluftslivsundervisningen ska vara befriad från tävlingsmoment. En fördel med detta är enligt en lärare att andra kvaliteter betonas, vilket ger de elever som vanligtvis inte lyckas en chans att komma fram. Svenning lyfter också fram just detta, han menar att en motivering till friluftslivsundervisning är dess betoning på samarbete framför konkurrens.

Tittar man på hur lärarna arbetar med friluftslivsundervisning i respektive skola finns en del likheter. Bland annat att det huvudsakligen är på friluftsdagar eller aktivitetsdagar som friluftslivsundervisningen bedrivs, vilket överensstämmer med Skolverkets rapport som också visar att friluftslivet oftast bedrivs på friluftsdagarna. Detta är något som Backman också

reflekterat över och menar kan vara en fördel då friluftsliv handlar om att uppleva och landa i naturen, vilket kan vara svårt att hinna göra under en vanlig lektion.

När det gäller innehållet i lärarnas friluftslivsundervisning består det huvudsakligen av övningar i friluftsteknik (som att göra upp eld, använda trangia-kök, sätta upp tält) samt allemansrätt, paddling, vandringar, långfärdsskridskoåkning, skidåkning och orientering. Endast en av lärarna räknar dock in orientering i friluftslivsundervisningen, en annan bara påpekar att orienteringskunskaper är viktigt för eleverna att kunna om de vill bedriva friluftsliv på egen hand. Detta är anmärkningsvärt då det både i Backmans och Erikssons studier, framkommit att orientering är en vanligt förekommande aktivitet i friluftslivsundervisningen. Backmans resultat visar att friluftsteknik tillsammans med paddling och långfärdsskridskor är minst förekommande i skolans friluftslivsundervisning. En förklaring till dessa motsägande resultat kan kanske vara det som Svenning tar upp, det vill säga att bland annat lärarens personliga förhållningssätt till friluftsliv inverkar på undervisningen. En annan förklaring kan vara hur lärarna definierar friluftsliv och detta kan ju som känt vara väldigt svårt och godtyckligt. Det som är friluftsliv för en person behöver inte nödvändigtvis vara det för en annan.

3.3 Vilka möjligheter och begränsningar finns det för rullstolsburna elever i friluftslivsundervisningen?

Lärare A:s utbildning i att arbeta med barn med funktionshinder är den som han fått under sin lärarutbildning, det vill säga fem poäng specialpedagogik.⁹⁵ Utöver det så har lärare A ingen form av fortbildning inom specialpedagogik trots att han tillsammans med kollegor, som han säger "tjatat" om det. Den elev som lärare A nu undervisar har en form av cp-skada och sitter i rullstol. Elevens rörlighet är begränsad till överkroppen och med sina väl fungerande armar håller han på med simning på tävlingsnivå. Lärare A:s elev deltar så gott det går i friluftslivsundervisningen och när det inte går så erbjuds alternativ undervisning. Det som framför allt utgör en begränsning för en rullstolsburne elev är enligt lärare A den otillgängliga terräng, som oftast är den miljön i vilken friluftsliv bedrivs. För att exemplifiera berättar lärare A om friluftsdagen de har på hösten där eleverna ska ta sig runt till olika stationer i skogen. Transporten mellan stationerna är enligt läraren svår för en rullstolsburne elev och

---

⁹⁵ Idag motsvarar detta 7.5 högskolepoäng.

alternativet för denne elev blev istället att ta sig fram på de grusvägar som fanns, de stationer som då låg för långt ut i skogen fick eleven helt enkelt avstå ifrån. Samtidigt som lärare A ser terrängen som en begränsning så ser han det inte som omöjligt.

[...] det hade ju gått och släpat runt honom då kanske men då måste du hitta fyra klasskamrater som är villiga att dra honom runt ute i skogen med [...]men det skulle ju gå och ta sig runt även i oländig terräng men det skulle bli väldigt jobbigt [...] och går något sönder där ute eller nånting, ja då blir det jag som får bära hem han liksom så det är också en problematik men det skulle gå men det skulle bli väldigt, väldigt jobbigt.

Lärare A har också alternativ undervisning med sin rullstolsburne elev i de moment som denne missat under friluftsdagen och där även andra elever som inte varit med på friluftsdagen deltar i. Denna undervisning bedrivs i en närliggande park och är enligt lärare A till stor del jämförbar med friluftsdagen om man bortser från det faktum att man inte är i skogen. När det gäller friluftsdagen på vintern så ser han stora möjligheter för sin rullstolsburne elev att kunna delta och nämner speciellt långfärdsskridskoåkning och alpin skidåkning, förutsatt att det går att skaffa fram rätt utrustning. Lärare A har även förslag på aktiviteter som hans rullstolsburna elev skulle kunna delta i men som det inte finns tillräckligt med tid och pengar till. Som exempel nämner han klättring och paddling:

[...] i kajaken så är vi ganska likvärdiga allihopa, oavsett om man sitter i rullstol eller inte, utan det är samma sak, man kan inte röra sig utan man sitter där man sitter. Så att det skulle ju funka bra [...] vill man och det finns resurser till det, utan problem...paddling.

Lärare B's elev hade svårt att ta sig fram i en vanlig rullstol och satt oftast i en så kallad elrullstol som styrdes med hjälp av spak. Eleven var inte med på vandringen som de andra eleverna genomförde under en av aktivitetsdagarna. Anledningen var att den gick i oländig terräng där elrullstolen inte kunde ta sig fram. Under den andra aktivitetsdagen som innefattade vandring följt av paddling var eleven med på plats men deltog inte i vandringen utan åkte med färdtjänst ut till platsen för paddlingen. Eleven kunde inte delta i paddlingen på grund av att han inte kan sitta upprätt men var med på plats och kunde se de andra eleverna

paddla. I efterhand tror läraren att eleven möjligtvis hade kunnat delta i vandringen till paddlingsplatsen eftersom den gick i flack och lättforcerad terräng, men att det då hade blivit problem med toalettbesök eftersom det krävs en speciell lyftanordning för detta. En sådan finns bara i skolan och därmed är tiden som han kan vara borta från skolan begränsad.

När eleverna lärde sig använda trangia-kök var eleven med, men kunde inte bygga själv då han inte nådde ner till marken. Läraren säger att det hade kunnat lösas med att han fått sitta vid ett bord och arbeta men det genomfördes inte. Vid orienteringsundervisningen deltog eleven med hjälp av sin assistent. Orienteringen genomfördes på elljusspår där eleven kunde ta sig fram med sin elrullstol. Läraren erbjöd inte eleven någon form av alternativ undervisning i friluftsliv för att denne skulle nå målen för årskurs fem utan utnyttjade undantagsbestämmelserna för att denne skulle bli godkänd. ”Ja, fast det hade säkert gått att anpassa ändå om man fått jobba med det. Det tror jag, det går att göra mycket mera, men, det gjorde vi inte”.

Läraren är kritisk mot sig själv och säger att hans kompetens inte räckte till för att ge eleven en fullgod friluftslivsundervisning. Han nämner också tidsbristen som en bidragande orsak. Friluftslivsundervisningen var i princip ickeexisterande när läraren började arbeta på skolan och han var därför tvungen att bygga upp den från grunden. En annan anledning till att friluftslivsundervisningen blev lidande var helt enkelt för att eleven hade så stora svårigheter att man la mycket energi på annat. Det blev alltså en något bortprioriterad del. Läraren säger också att hans utbildning i viss mån inte förberedde honom på den här situationen och skulle behövt mer utbildning i friluftslivsundervisning för elever med funktionsnedsättningar.

Lärare C menar att nästan allting gick att anpassa så att det passade hans rullstolsburna elev och att han ända från början tänkt att eleven skulle delta tillsammans med klassen så mycket som möjligt. Han planerade för klassen och gjorde sedan anpassningar så att det passade eleven så bra som möjligt. ”Det gäller vilka roller man hittar och skapar.”

Lärare Cs elev deltog i friluftslivsundervisningen tillsammans med klassen men med vissa modifieringar. Under elevens tid på skolan så var klassen ute på paddling, simning, vandring och orientering. Simningen var enligt läraren inga problem eftersom eleven tävlade i simning på sin fritid. Paddlingen gick också bra men han åkte i egen transport till paddlingsplatsen medan resten av klassen cyklade. Själva paddlingen kunde genomföras då han fick en speciell

stol som gav honom extra stöd. Vandrigen planerades så att man kunde ta sig till rastplatsen med rullstol på grusvägar med hjälp av assistent och klasskamrater.

Orienteringsundervisningen löste lärare C så att eleven fick en egen bana som gick längs en lättframkomlig väg där eleven läste kartan och kontrollerna låg en bit in i skogen från vägen. Elevens assistent fick på elevens kommando gå in och stämpla kontrollerna efter att ha fått en vägbeskrivning av eleven. ”Eleven skulle vara hjärnan och assistenten skulle vara benen.[...] och så genomförde dom den här orienteringsbanan då... så det var ett sätt att få orientering för honom fast han inte kunde komma ut i skogen” De begränsningar som fanns i undervisningen var transportmässiga, det vill säga att ta sig fram i skogen med en rullstol. Vissa platser blir helt enkelt omöjliga att ta sig till. Vid vandrigen hade det kunnat lösas med en alternativ väg som varit framkomlig med rullstol men läraren menar då att upplevelsen av skogen inte blir densamma. ”Jag skulle kunna tänka mig att man hade ungefär som den här vandrigen vi hade, att man har ett parallellspår och vi träffas vid korvgrillningen och sen så delar man upp sig igen. Men det är ju en avvägning för man vill ju inte ta bort kvalitén för de andra barnen”.

Läraren pratar om att anpassa undervisningen och att man ibland måste välja bort vissa aktiviteter om dessa inte går att anpassa. I så fall måste man tänka om och ta fram en annan, motsvarande aktivitet som också är rolig och givande men utan att det blir utpekande. ”Jag kan ju inte komma och säga till barnen att vi skulle ha gjort det här och det här roliga men det går inte för att han går i vår klass”. För just denna elev ansåg lärare C inte att det behövdes någon form av speciella mål utformade för honom då han i princip kunde följa samma plan som de andra. Han kände sig förberedd för att ha en rullstolsburen elev i och med att han fick stöd från elevens sjukgymnast och på grund av sin långa erfarenhet inom yrket. Han påpekar att det var stimulerande att ha en rullstolsburen elev i klassen, eftersom han då fick göra annorlunda saker än vanligtvis. Det blev ett nytänk inför nästan varje lektion.

3.4 Resultatdiskussion

Något som alla lärarna betonar är hur stöttande klassen var gentemot den funktionshindrade eleven. En av lärarna beskriver sin klass som något ”spretig” men att de i förhållningen till eleven var stöttande och accepterande. Att det finns en social acceptans och ett ”erkännande av olikheter” är väldigt viktigt för att det ska vara ett lyckat fall av inkludering. Man kan

också konstatera att samtliga lärare har genomfört friluftslivsundervisning för sina funktionshindrade elever och att ingen av dem har ”befriat” dem helt från friluftsdagar såsom Jarkman beskriver i sin studie.

I två av fallen fanns det en assistent med i bilden som hjälpte till under lektionerna men det nämndes inte i ett av fallen. Det togs inte heller upp av den läraren som en resursbrist. Det tas dock upp av Jerlinder som en så kallad ”kompensatorisk åtgärd” som kan bidra till en rättvisare idrottsundervisning för en funktionshindrad elev. Man ska dock ta i beaktning att det i fallet utan assistent rör sig om en elev på gymnasiet och inte i grundskolans lägre åldrar som i de andra fallen. Detta kan givetvis påverka lärarens ställningstagande i frågan.

Under friluftslivsundervisningen har de funktionshindrade eleverna deltagit i varierande utsträckning. Det största gemensamma hindret har varit den oländiga terräng som naturen ibland erbjuder. För två av lärarna har det förekommit friluftsdagar där paddling har ingått och vid dessa tillfällen har de funktionshindrade eleverna tagit sig dit med hjälp av bil för att kunna vara med sin klass på plats. Detta är klart intressant och väcker frågan om hur mycket anpassning som ska ske? Jerlinder menar att det inte är nödvändigt att alltid göra exakt samma saker med alla elever för att alla ska uppleva en känsla av delaktighet. Det kan mycket väl vara så att eleven förstår och accepterar anledningen till detta transportsätt i och med att denne ändå får vara med på paddlingen.

Lärare B som menar att han kunde ha gjort mer för att anpassa friluftslivsundervisningen till elevens behov är också den ende som uttryckligen säger att han utbildningsmässigt inte var förberedd på situationen och hade behövt mer kunskap. Enligt Heikinaro-Johansson är det vanligt att idrottslärare som har elever med funktionshinder inte anser sig ha tillräckligt med kunskap om anpassad fysisk aktivitet och vill ha mer sådan. Lärare B blev inte erbjuden någon möjlighet till fortbildning av sin arbetsgivare men tog på eget initiativ kontakt med Stockholms Handikappidrottsförbund. Lärare A blev inte heller erbjuden någon fortbildning trots att han själv efterfrågade det medan lärare C upplevde att han var förberedd för uppgiften då han hade lång erfarenhet av yrket. Lärare C hade även kontakt med sin elevs sjukgymnast vilket kan ses som en sorts fortbildning. Att skolorna inte satsar mer på att vidareutbilda sina lärare kan ifrågasättas då tidigare forskning från både Heikinaro-Johansson och Jerlinder kommit fram till att lärarens kunskap och färdigheter inom anpassad idrottsundervisning är av avgörande betydelse för den inkluderande undervisningens kvalitet.

Det kan givetvis också vara så att det är en ren erfarenhetsfråga då Lärare A och B är relativt nyutexaminerade medan Lärare C har närmare 30 års erfarenhet av yrket.

Vid orienteringsundervisningen har två av lärarna löst det så att orienteringen genomfördes i sällskap av assistent på en skogsväg framkomlig med rullstol. I ett av fallen framkommer det tydligt att eleven har haft samma kunskapskrav på sig som resten av klassen och verkligen behövt kunna läsa kartan för att klara undervisningens krav. Detta bidrar förmodligen till en känsla av delaktighet, att känna att man har samma krav på sig som resten av klassen och inte kan glida igenom. Lärare A's extra friluftslivsundervisning för sin funktionshindrade elev (samt för andra elever som missat friluftsdagen) fyller förmodligen samma syfte.

4. Diskussion

Syftet med studien är att undersöka hur idrottslärare utformar friluftslivsundervisningen för rullstolsburna elever som går i klasser med icke rullstolsburna.

Är det då möjligt för en rullstolsburne elev att vara fullt delaktig i friluftslivsundervisningen? Utifrån de resultat vi fått så ter det sig vara svårt för en rullstolsburne elev att fullt ut vara delaktig i friluftslivsundervisningen, i alla fall som den ser ut hos de lärare vi intervjuat. En av lärarna anger dilemmat med att om vissa aktiviteter skulle anpassas så att en rullstolsburne elev skulle kunna delta skulle det gå ut över kvalitén på undervisningen. Känslan av att vara ute i obanad terräng bortom lättframkomliga stigar och motionsspår ska inte förringas och det är inte alla barn/ungdomar som får chansen att uppleva detta utanför skolan. Givetvis vill man som lärare inte indirekt peka ut en enskild elev som orsak till att en spännande aktivitet inte går att genomföra. Eleven måste dock få chansen att tillgodogöra sig kunskapen på annat sätt då läraren och skolan ” har ett särskilt ansvar för de elever som har svårt att nå målen”. Men en sådan undervisning kan då knappast beskrivas som inkluderande utifrån de försök till definitioner som tidigare angetts. Samtidigt så anger Jerlinder i sin fallstudie att en elev upplevde sig själv vara fullt delaktig i idrottsundervisningen trots att denne inte alltid genomförde exakt samma moment som sina klasskamrater, skillnaden här ligger i att denne, i samma undervisningslokal som klasskamraterna, genomförde liknande moment anpassade till sina egna förutsättningar.

Frågan är då huruvida detta är ett problem. Något som det helt klart leder till är avvägningar för den undervisande läraren. Målet måste vara att ge eleverna likvärdig undervisning i samma undervisningsmiljö så att en känsla av delaktighet kan uppnås för alla oavsett förutsättningar. Och för att läraren ska kunna erbjuda en sådan undervisning krävs det, som Heikinaro-Johansson säger, att denne besitter både ”kunskap, intresse och färdighet” om anpassad idrottsundervisning. Det är därför, med detta i åtanke, lite skrämmande att höra att två av lärarna vi intervjuat inte blivit erbjudna någon fortbildning i ämnet av sina arbetsgivare. En av lärarna anger dessutom att hans utbildning inte förberett honom för den situation som uppstod. Man kan fråga sig i vilken utsträckning idrottslärarutbildningarna berör området anpassad friluftslivsundervisning. Det är ändå ett av få obligatoriska moment i kursplanen och med tanke på ”en skola för alla” bör ändå eventuella situationer som kan tänkas uppkomma med funktionshindrade elever åtminstone diskuteras. Vi anser inte att detta är ett område som hör specialpedagogiken till utan att det ska ingå i alla idrottslärares utbildning.

Att diskutera huruvida de lärare vi intervjuat bedriver eller har bedrivit lyckade fall av inkludering lämnar vi därhän. Vi har helt enkelt inte samlat in tillräckligt mycket information för att kunna göra den bedömningen då vi endast intervjuat en person i varje fall och inte genomfört några observationer. Vi kan dock se att vissa av kriterierna för att en inkluderande process ska förekomma är uppfyllda och att vissa andra saknas. Något som alla lärare beskrev var hur stöttande de övriga klasskamraterna var gentemot den rullstolsburna eleven. Detta tyder på att det sociala samspelet fungerar bra men frågan är ändå huruvida det faktiskt förekommer ett ”accepterande av olikheter”. Det går ju som tidigare nämnt inte att tala i termer om ”en inkluderad elev” så den tillåtande miljön måste således vara applicerbar på samtliga inom undervisningsgruppen.

5. Förslag på fortsatt forskning

Vi har behandlat friluftslivsundervisningen från ett lärarperspektiv men det skulle vara intressant att, genom en liknande studie som vår, se hur rullstolsburna elever uppfattar sin friluftslivsundervisning. Det skulle även vara intressant att leta faktorer som bidrar till alternativt motverkar inkluderande processer i friluftslivsundervisningen genom att genomföra fallstudier där till exempel både intervjuer samt observationer skulle kunna

användas. En större kvantitativ studie med fokus på att undersöka hur rullstolsburna och funktionshindrade elever får sin friluftslivsundervisning skulle också vara intressant.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

I författarnas ägo

Bandupptagning

Intervju 1: Den 23/10 med lärare A

Intervju 2: Den 26/10 med lärare B

Intervju 3: Den 2/11 med lärare C

Tryckta och elektroniska källor

Andersson, Karin, Lindgren, Mats & Lundgren, Pär: *Kund och intresseanalys*, 2005-03-31

<<http://www.skogsstyrelsen.se/epi-server4/dokument/sks/aktuellt/press/2005/Intressentanalys.pdf>> (Acc. 2009-09-14)

Backman, Erik, "Friluftsliv i grundskolan", i *Mellan nytta och nöje: Bilder av ämnet idrott och hälsa*, Red. Håkan Larsson & Karin Redelius, (Stockholm: Idrottshögskolan, 2004, a), s. 173-188

Backman, Erik, "Utövar ungdomar friluftsliv?", *Svensk idrottsforskning*, (2004:4, b), s. 47-53.

Backman, Erik, "Friluftsliv inom ämnet idrott och hälsa: ett bidrag till mer integrering i skolan?" *Svensk idrottsforskning*, (2008:4), s. 38-42

Brodin, Jane & Lindstrand, Peg, *Perspektiv på en skola för alla*, (Lund: Studentlitteratur, 2004)

Emanuelsson, Ingemar, "Integrering/inkludering i svensk skola", i *Integrering och inkludering*, red. Jan Tøssebro, (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 101-120.

Eriksson, Charlie, Gustavsson, Kjell, Johansson, Therese, Mustell, Jan, Quennerstedt, Mikael, Rudsberg, Karin, Sundberg, Marie & Svensson, Lena, *Skolämnet Idrott och hälsa i Sveriges skolor: en utvärdering av läget hösten 2002* (Örebro: Institutionen för idrott och hälsa, Örebro Universitet, 2003)

Friluftsliv, Framtid, Folkhälsa: dokumentation från Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens konferens den 20 april 2005 (Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, 2005)

<<http://www.svenskfriluftsliv.se/media/Friluftslivframtidfolkhalso.pdf>> (Acc.2009-09-14)

Grundskoleförordningen (1994:1194), Regeringskansliets rättsdatabaser, 1994-06-23, 7 kap 8§

<<http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19941194.HTM>> (Acc. 2009-10-15)

Heikinaro-Johansson, Pilvikki, *Including students with special needs in physical education* (diss. Jyväskylä: Department of health sciences, University of Jyväskylä, 1995)

Hassmén, Nathalie & Hassmén, Peter, *Idrottsvetenskapliga forskningsmetoder* (Stockholm: SISU idrottsböcker, 2008)

Jarkman, Kristina, *Ett liv att leva: om familjer, funktionshinder och vardagens villkor*, Carlsson, (diss. Linköping : Univ., Stockholm, 1996)

Jerlinder, Kajsa, *Rättvis idrottsundervisning för elever med rörelsehinder: dilemma kring omfördelning och erkännande* (diss. Örebro: Örebro Universitet, 2005)

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2.uppl., (Lund: Studentlitteratur, 1997)

Många syns inte men finns ändå: BO:s rapport till regeringen 2002, Barnombudsmannen, (Stockholm, 2002)

Nilholm, Claes, *Inkludering av elever "i behov av särskilt stöd": vad betyder det och vad vet vi?* (Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, 2006)

<<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1824>> (Acc. 2009-10-12)

Prellwitz, Maria & Tamm, Maare. "How children with Restricted Mobility perceive their School Environment." *Scandinavian Journal of Occupational therapy*, (2000:7), s. 165-173.

Sandell, Klas, "Begreppet friluftsliv – som en trebent pall", *Argaladei: Friluftsliv en livsstil*,

(nr: 1/2003) <http://www.argaladei.nu/?sida=tidskrift_arkiv_2003-1a> (Acc. 2009-09-14)

Skolverket, *Kursplan för Idrott och hälsa*, Grundskolan,

<<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3872/titleId/IDH1010%20-%20Idrott%20och%20h%E4lsa>> (Acc. 2009-10-10)

Skolverket, *Kursplan för IDH1201 - Idrott och hälsa A*, Gymnasieskolan,

<<http://www.skolverket.se/sb/d/726/a/13845/func/kursplan/id/3201/titleId/IDH1201%20-%20Idrott%20och%20h%E4lsa%20A>> (Acc. 2009-12-18)

Skolverket, *Kursplan för IDH1202 - Idrott och hälsa B*, Gymnasieskolan,

<<http://www.skolverket.se/sb/d/726/a/13845/func/kursplan/id/3121/titleId/IDH1202%20-%20Idrott%20och%20h%E4lsa%20B>> (Acc. 2009-12-18)

Skolverket, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*, <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1069>> (Acc.2009-10-01)

Skolverket, *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*,

<<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071>> (Acc.2009-10-01)

Skolverket, frågor och svar – *undantagsbestämmelsen*

<<http://www.skolverket.se/sb/d/1475>> (Acc. 2009-10-19)

Svenska Unescorådets skriftserie, Salamancadeklarationen och Salamanca +10, (2006/2).

Sandell, Klas, *Friluftslivets värden: en internationell forskningsutblick*, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & fritid, (Karlstad: Karlstads universitet, 2004)

Svenning, Stephan, *Rapport om "Friluftsverksamheten i skolan"*, (Skolverket, 2001-03-08, Dnr 2000:807)

Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer*, 2.uppl., (Lund: Studentlitteratur: 1997)

Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer*, 3.uppl., (Lund: Studentlitteratur:2005)

Tre magiska G:n: skolans insatser för elever med funktionshinder, (Stockholm: Statens skolverk, 2001)

Utbildningsdepartementet, *Skollagen, Lag (1 kap 2 §)*

Vislie Lise, "From integration to inclusion: focusing global trends and changes in the western European societies", *Eur. J. of Special Needs Education*, 18, (2003:1), s. 17-35.

Bilaga 1

Litteratursökning

Syfte och frågeställningar:

Syftet med denna studie är att undersöka hur tre idrottslärare arbetar med friluftsliv i ämnet Idrott och hälsa i klasser med en rullstolsburna elev.

- Hur bedriver idrottslärarna friluftslivsundervisning i skolan?
- Vilka möjligheter och begränsningar finns det för rullstolsburna elever i friluftslivsundervisningen?

Vilka sökord har du använt?

Physical education + disabled, outdoor education + disabled, outdoor + disabled, physical education + wheel chair, inclusive education, rullstol + friluftsliv, friluftsliv i skolan, friluftslivsundervisning + funktionshinder, inkludering och integrering, inkludering + friluftsliv, integrering + friluftsliv, outdoor recreation, outdoor + recreation + disability, friluftsliv + effekter.

Var har du sökt?

GIH:s bibliotekskatalog, Google Scholar, CSA, Libris

Sökningar som gav relevant resultat

*GIH:s bibliotekskatalog: Friluftsliv i skolan, inkludering och integrering.
Google Scholar: Friluftsliv + effekter, inkludering.*

Kommentarer

Det var bitvis svårt att hitta relevanta artiklar i databaserna. En stor del av den forskning vi använt oss av har hittats i litteraturlistor i c-uppsatser, därefter har vi gått vidare från den forskningens litteraturlista och har på så sätt ändå fått tillräckligt mycket bakgrundsinformation. Då vårt valda forskningsområde är utforskat har vi fått leta på så kallade delmoment inom ämnet.

Bilaga 2

Intervjuguide

Hur ser din tidigare erfarenhet ut av elever med fysiskt funktionshinder?

Hur ser din situation ut just nu med fysiskt funktionshindrade elever?

Har du någon utbildning i arbete med funktionshindrade?

Har du fått några extra resurser av skolledningen? Någon möjlighet till fortbildning?

Hur definierar du friluftsliv?

Hur arbetar du med friluftsliv i din undervisning? (hur ofta, hur länge, aktiviteter)

Bidrar friluftsliv med något speciellt i förhållande till den övriga idrottsundervisningen?

Deltar eleven i friluftslivsundervisningen?

Om ja; Har du behövt göra anpassningar, i så fall vilka?

Om inte; *Får eleven alternativ undervisning?*

Om ni har alternativa övningar är det något som alla elever kan välja att göra?

Brukar det vara fler som väljer de övningarna?

Har du idéer om vad man skulle kunna göra på friluftslivsundervisningen men inte resurser till det?

Vilka möjligheter i din friluftslivsundervisning finns för en rullstolsburen elev? Vilka begränsningar?

Finns det någon skillnad i att planera friluftslivsundervisningen för en klass med en rullstolsburen elev, jämfört med en klass utan funktionshindrade?

När du planerar en friluftslivslektion med elevens klass, hur tänker du då?

Har du någon insikt i vad som står i styrdokument och kursplaner angående elever med särskilda behov?

Vad står det i er kursplan om friluftslivsundervisning,(uppnåendemål)?

Anser du att din undervisning i friluftsliv uppfyller kursplanens mål?

Följer eleven den gemensamma kursplanen eller har eleven en särskild kursplan?

Hur upplever du situationen som helhet med att ha en rullstolsburen elev i din klass?

Är det något annat du skulle vilja berätta som vi glömt att fråga om?